

נושא העבודה

ביגמיה

תאריך : ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

תוכן עניינים:

2	הקדמה אישית-.....
3	מבוא.....
4	פרק שני-גישת המשפט העברי.....
5	א. ריבוי נשים במקרא-.....
6	ב. ריבוי נשים במשנה ובתלמוד-.....

7	ג. חרם דרבנו גרשום-
11	ד. מצוות י"בום-
12	פרק שלישי-החוק הישראלי-
12	א. חקיקה
14	ב.פסיקה
16	השוואה
20	סיכום
22	ביבילוגרפיה

הקדמה אישית-

בזמן בחירת נושא העבודה היו לי המון התלבטויות. המרצה נתן לנו כמה אפשרויות

לבחירת נושא העבודה ונושא הביגמיה עלה. החלטתי שאת הנושא הזה אני רוצה

לחקור. משום שעד היום היו הרבה מקרים במדינת ישראל בנושא הביגמיה ותמיד זה

סיקרן אותי. האם מותר, האם אסור? האם בתקופת התנ"ך זה היה מותר ואם כן אז כמה נשים? סיקרן אותי לדעת האם יש עונש על כך וכ"ו.. ואף פעם לא באמת היו לי תשובות על כך והחלטתי שהגיע הזמן למצוא תשובות. ולכן בחרתי בנושא הביגמיה.

מבוא

פוליגמיה - היא ריבוי בני זוג. מקור המילה ביוונית ומשמעותה המילולית היא נישואים רבים. ביגמיה - נישואין של גבר אחד לשתי נשים בו זמנית, ההפך ממונוגמיה בישראל כמו במדינות נאורות רבות אחרות, נישואים ליותר מבן זוג אחד נחשבים לעבירה פלילית המוגדרת בחוק העונשין, שהעונש עליה הוא מאסר של עד חמש

שנים. הביגמיה הייתה נהוגה בעבר בתרבויות שונות. כיום, תופעת הביגמיה אינה נפוצה ואפשר למצוא אותה במקומות מסוימים מאוד בעולם כמו באפריקה, ובאסיה וגם אצל הבדואים. בעבודה נחקר את השאלה האם בימנו מותר לשאת אישה שנייה, ואם לא מה העונש על כך. בנוסף, נראה איך זה היה בעבר שלחלק מאבותינו כן היו כמה וכמה נשים. בחרתי בנושא זה מתוך התעניינות האם כיום תופעת הביגמיה נפוצה, האם יש עונש למי שעובר על איסור הביגמיה ואם כן מה העונש. במשך העבודה אחקור כיצד באה לידי ביטוי הביגמיה והפוליגמיה.

פרק שני-גישת המשפט העברי

ראשית, השאלה המתבקשת היא- למה שגבר ירצה לשאת אישה שניה?

יכולות להיות לכך מס' תשובות אפשריות: בעיקר כאשר הבעל רוצה להוליד בנים, אך אשתו הראשונה עקרה. בנוסף, במשפחות מלכים ובבתי העשירים הייתה נהוגה פוליגמיה, כי ריבוי נשים וריבוי ילדים סימלו את כבודם ועושרם.

א. ריבוי נשים במקרא-

בספרות המקראית מתוארת מציאות של חברה פטריארכלית,¹ בה נהוג ריבוי נשים. דמויות גבריות שונות מתוארות כמרבובות נשים, אם מפאת מעמדן החברתי הגבוה {דוד}, אם מפאת עקרות של האישה הראשונה {אלקנה}, אם מסיבות פוליטיות {שלמה המלך}, ועוד. סיפורים העוסקים בריבוי נשים והקשיים הכרוכים בכך קיימים בסיפורי המקרא. להלן מס' דוגמאות מהמקרא:

(1) **בבראשית ד' 23** מתפאר למך בפני שתי נשותיו עדה וצילה.

(2) אברהם אבינו ב**בראשית ט"ז 1-3** לקח לו לאישה את הגר ביוזמתה של אשתו שרה, בשל עקרותה של שרה.

(3) אלקנה מסביר לחנה אשתו האהובה שאותה הוא אוהב יותר מפנינה שנתנה לו בנים. **שמואל א', א' 1-8**.

(4) יעקוב נשא את רחל ולאה, ומאוחר יותר שפחותיהן, כחלק ממאבקי כוח ושליטה בין הנשים על יכולת ההולדה **בראשית כ"ט ל" - ל"ג**.

(5) דוד המלך נשא מספר נשים כחלק ממעמדו הרם. **שמואל ב' כ' 3**.

(6) שלמה המלך, נשא נשים רבות כחלק מכריתת בריתות פוליטיות. הוא ננזף ונענש על ריבוי הנשים בו נקט לא בשל ריבוי הנשים לכשעצמו, אלא בגלל שהן היו נשים זרות שהשפיעו עליו לעבוד עבודה זרה. **מלכים א' י' 1-3**.

¹ חברה פטריארכלית- פטריארכיה - ("שלטון האב") בהגדרה המילונית היא "שלטון האב בתא המשפחתי", בהגדרתה הפמיניסטית הנרחבת היא שיטת ארגון חברתי שבה הסמכויות מרוכזות בידיו של גבר, והשליטה במוסדות החברתיים נמצאת, ברובה או כולה, בידיהם של גברים, המעבירים את השלטון ביניהם.

ב. ריבוי נשים במשנה ובתלמוד-

במשנה מסכת סנהדרין פרק ב' מכירים באפשרות החוקית לשאת יותר מאישה אחת, אך מתוך הסתייגות². כלומר החכמים מציבים מספר תנאים שמותר לשאת כמה נשים: **ריבוי נשים מותר למלך**, הם מתחילים דבריהם בציטוט מהמקרא על המלך שלא ירבה לו נשים. תנאי נוסף **מגביל את מספר הנשים לשמונה עשרה, ואסור להן להסיר את ליבו לעבודה זרה**. חכמי התלמוד נשאו רק אישה אחת, ולא נמצאו בתלמוד סיפורים על נישואים של גבר ליותר מאישה אחת. מדבריהם למדנו כי רוחם לא הייתה נוחה מריבוי נשים³. ובעיקר הדין יש מחלוקת:

בתלמוד יבמות ס"ה-

רב אמי אמר: כל הנושא אישה על אשתו (מבלי רשותה) יוציא ויתן כתובה⁴.

רבא אמר: נושא אדם כמה נשים על אשתו, והוא דאית ליה למיזיינינהו (יבמות ס"ה)⁵

רב אמי מחייב את הבעל לתת גט לאשתו הראשונה, אם הוא נושא אישה נוספת ללא רשותה רבא לעומתו, מכיר באפשרות שגבר ישא מספר נשים, אך בתנאי שיוכל לתת לכל אחת מהן את מזונותיה. כמו כן, חכמים הגבילו את מספר הנשים לארבע, כדי שלכל אחת תהיה עונתה לפחות פעם בחודש (**יבמות מ"ד**).

חכמים אסרו ליבם שתי נשים,

כי "בית אחר הוא בונה, ואינו בונה שני בתים".

אבא שאול אסר את הייבום וצווה שייתן חליצה (**יבמות נ"ט**).

² משנה - קובץ הלכות שנערך במאה השנייה לספריה ומהווה את הבסיס לתורה שבעל פה. מחולק לשישה סדרים נערך על ידי רבי יהודה הנשיא.
³ תלמוד בבלי- חובר בבל ע"י האמוראים מטרת התלמוד לברר את ההלכות במשנה ולהתאימן לתקופה נערך במאה החמישית.
⁴ רב אמי- אמורא ארץ ישראל מפורסם בדור השלישי. עמד בראש ישיבת טבריה
⁵ רבא- אמורה בבלי בן הדור הרביעי יסד את ישיבת מחוזא

ג. חרם דרבנו גרשום-

ריבוי נשים הוביל לתסבוכות משפטיות והריסת שלום בית, ונולד הצורך להתקין תקנה כללית שתאסור ריבוי נשים, מבלי שהדבר יהיה תלוי בהתנגדות האישה. לפיכך קם לפני כאלף שנה רבינו גרשום {"מאור הגולה"}, והתקין תקנה שלפיה אסור לבעל לקחת אישה על אשתו, כל עוד הנישואין הראשונים קיימים. כמו כן, הוא תיקן שאסור לבעל לגרש את אשתו בגט בעל כורחה {שו"ע א' י, אילון המשפט העברי 632-634}. תקנתו נתקבלה בקהילות צרפת הדרומית ואשכנז. יהודי ספרד ואיטליה וארצות המזרח לא קיימו את התקנה זו ולא הסכימו לה. רבנו גרשום גם קבע כי מי שלא יקיים תקנה זו, יוחרם. חרם זה מכונה חדר"ג – חרם דרבנו גרשום.

הסיבות לחרם-

מפרשים ופוסקים רבים דנו בטעם שבגינן החרים רבנו גרשום ואסר את הביגמיה. להלן אחדים מבניהם:

במרדכי (כתובות רצא, כפי שהובא בדרכי משה, אה"ע א, יא) כתב שהסיבה לאיסור היא לתועלת שלום הבית, וכלשונו: "משום קטטה". כן מבואר בדברי הר"ן בתשובה (שו"ת הר"ן סימן מח): שמא חרם זה לא לתקנת נשים לבד נעשה אלא אף לתקנת האנשים כדי שלא יכניסו מריבה לתוך ביתם. ההנחה היא שכאשר ישנן יותר מאישה אחת בבית, אין מנוס ממריבות וקטטות, ומסיבה זו (אולי בשל ריבוי מקרים) החרים רבנו גרשום על כך.

לדעת הרשב"א (הובאו דבריו בדרכי משה הנ"ל, אות ט) טעם התקנה היא לטובת הנשים. במצב של היתר לקחת כמה נשים, יש חשש הגברים יתנהגו שלא כהוגן עם נשותיהם, כאשר במידת הצורך תמיד אפשר להתחתן עם אישה נוספת. על-פי זה, כתב הרשב"א שבמצבים בהם מוטל על האדם לקחת אישה שנייה מדין תורה, אין תחולה לחרם (עי' בכך להלן).

- מהר"ם פדובה (שו"ת, סימן יד) כותב שהחרם נתקן **מסיבות כלכליות**- יציבותה הכלכלית של התא המשפטי, העשוי להתערער מתוך צורך האדם לדאוג ליותר מאישה אחת. כלשונו :

"חששו ושקדו על בנות ישראל בהיותינו בגולה אשר ירבה לו נשים ויולד בנים הרבה לא יוכל להספיקן, כי אפילו לרבא דהלכתא כוותיה דאמר בפרק הבא על יבמתו נושא אדם כמה נשים הא מסיים והוא דאית ליה למיזיינינהי, ועל אלה חששו קדמונינו בהיותינו בגולה טרודים וכעניים וכל ממונינו על קרן הצבי."

- החתם סופר (שו"ת **חתם סופר**, **אבן העזר א**, **סימן א**) מבאר שהאיסור על ביגמיה מכוון לחזק את האיסור על גירושין בעל-כורחה של אישה. אלמלא האיסור על ביגמיה, היו אנשים יכולים לעקוף את האיסור על גירושי אישה בעל-כורחה: הוא היה יכול להכניס אישה נוספת לתוך הבית, והעדפת השנייה הייתה מאליה דוחה את הראשונה. כלשונו:

"ולולי דמסתפינא לחדש דבר שלא הזכירו הגאונים הקדמונים, הוה אמינא דר"ג הרי תיקן שתי תקנות... ונ"ל דהשניה תליא בראשונה – אחר שגזר שלא לגרש בע"כ, ולפעמים ע"כ שלא לרצונו ידור עם נחש בכפיפה אחת, עי"ז ישא אשה על אשתו ויתרבו קטטות בבתי ישראל ועניות מחזירות על הפתחים דלא מצי למיקם בספוקייהו, נמצא תקנתו שלא לגרש בע"כ קלקלה היא, ע"כ חזר ותיקן שלא לישא שתי נשים, אבל אי הו"מ מגרש בע"כ לא הוה גזור."

- **שו"ת אבני נזר (אבן העזר א, סימן ב)**, שמאריך בטעמים האמורים, מביא עוד שתי סיבות לתקנה : סיבה אחת היא למעט את הנאת האדם במצב ששל גלות וחורבן הבית (בשם שמן ששון). סיבה שנייה היא מחשש שמא ההיתר לישא שתי נשים יביא לידי תקלה שאח יישא את אחותו.

בדרכי משה (אה"ע א) מביא מחלוקת בין הפוסקים בנוגע למי שכבר היה נשוי משך עשר שנים או יותר, בלא שנפקד בזרע של קיימא. בנסיבות אלו קמה מצווה לגרש את אשתו ולישא אישה אחרת, שמא ייפד ממנה. כאשר מסיבה כלשהי אין אפשרות לאדם לגרש את אשתו, האם מותר לאדם לישא אישה על אשתו? לאחר שמציין בכך מחלוקת בין הראשונים, מסיק בדרכי משה שכיון שיש בכך ספק ומחלוקת, הרי שמותר לישא אישה נוספת על אשתו. הסיבה לכך היא שלא מדובר באיסור תורה, או בתקנה שנתקנה מפני חשש לאיסור תורה, אלא באיסור שהתחדש בתקנה מאוחרת. כך נפסק ברמ"א (אה"ע א, י). האבני נזר, בתשובה האמורה, כותב שעניין זה אף הוא שנוי במחלוקת. בניגוד לדעת הרמ"א, הנודע ביהודה, החתם סופר, ואחרים לומדים מדברי הר"ן כי אפילו במקום ספק, האיסור עומד בתוקפו. האבני נזר מבאר ששאלה זו תלויה בטעם האיסור שתיקן רבנו גרשום. אם סיבת החרם היא מתוך חשש לשלום הבית, למצב הכלכלי של המשפחה, וכדו', אזי בוודאי שאין כאן אלא תקנת חכמים, וספקה לקולא. אבל אם התקנה קשורה לחשש מאיסור תורה, כגון מחשש שמא יישא אחיו את אחותו, ניתן להבין שיש להחמיר במקום ספק.

מקרים מיוחדים היתר מאה רבנים⁶-

במקרים אחדים תקנת רבנו גרשום אינה תקפה, ומותר לאדם לישא אישה על אשתו. הרמ"א מזכיר את הכלל בנוגע לאישה שחלתה במחלה נפשית, או מקרים נוספים בהם לא ניתן לגרש אישה. השולחן ערוך פוסק שבמקרים אלו, מתירים לאדם לקחת אישה על אשתו (אה"ע א, י). הבית שמואל מביא בשם הב"ח שהיתר זה דורש חתימה של 100 רבנים, כאשר ההליך נעשה על-ידי בית דין של גדולי הדור. כמו כן על האיש להפקיד את סך הכתובה והנידוניה לצד ג'. בשו"ת אחיעזר (א, י) כותב

⁶ "האיסור לשאת יותר מאישה אחת: חרם דרבנו גרשום- אז והיום", תורה והוראה.

שבנסיבות מסוימות – בפרט במקרה של אישה 'מורדת' שאינה מסכימה לחיות ביחסי אישות עם בעלה – אין צורך עקרוני לקבל היתר מאה רבנים, ומותר לאדם לישא אישה על אשתו בלי היתר מיוחד. ואולם, הוא מסיק שהמנהג הרווח הוא שגם במקרים אלו, יש להצריך היתר חתום על-ידי מאה רבנים. בשאלה של איזה איסור עדיף להתיר – האיסור (על-פי החרם) על גירושי אישה בעל-כורחה או האיסור של ביגמיה, כתב הנודע ביהודה (קמא, אה"ע א) שיש להקל באיסור ביגמיה, ולא בגירושין בע"כ. הוא מוכיח הלכה זו מתוך העובדה שהאיסור על ביגמיה קצוב בזמן, ואילו האיסור על גירושין בע"כ אינו קצוב.

האם חרם דרבנו גרשום תכף גם בימנו?

חרם דרבנו גרשום, אסר את הביגמיה. עבור הקהילה האשכנזית, אין בכך כל ספק: כיון שאשכנזים קיבלו את האיסור על עצמם מדור לדור, וכך ממשיכים להקפיד עליו, הרי שהוא עדיין בתוקף מלא. כאמור לעיל, העובדה שמקפידים על המנהג היא עצמה הוכחה לתוקף האיסור. עבור בני עדות המזרח, כתב הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ז, סימן ב) שעקרונית, על בני עדות המזרח ללכת אחר הוראת השולחן ערוך, כך שאין צורך להקפיד על חרם דרבנו גרשום. ואולם, הוא מוסיף מיד שהמנהג הרווח הוא לכלול בשטר הכתובה תנאי לפיו אסור לבעל לישא אישה על אשתו. הוא ממשיך להבהיר שתנאי זה, שתוקפו מכוח שבועה, אינו תקף במקום שיש מצוות לישא אישה אחרת, כגון במקרה האמור שלא זכה אדם לזרע של קיימא תוך עשור. בנסיבות אלו, הוא מוסיף שראוי לבית הדין ולרבנות הראשית להנפיק אישור לאדם לישא אישה נוספת, שכן אישור זה הינו תנאי חוקי לפי חוק מדינת ישראל להתיר ביגמיה. גם בנסיבות אלה, רבים מצריכים היתר מאה רבנים, והמנהג הרווח להקפיד עליו.

הרציונאליים העומדים מאחורי החוק הינם חברתיים. פסק הדין: ע"פ מס' 392/80

מדינת ישראל נגד אברהם שמואל הלוי מתאר זאת:

ד. מצוות ייבום-

בהלכה, כאשר אדם נשוי מת בלי להשאיר אחריו צאצאים, אחיו מצווה לייבם את אשתו, כלומר לשאת אותה באמצעות ביאה. מקורה של המצווה בספר דברים⁷: "כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה". המצווה מנומקת בחובת האח "להקים שם לאחיו" על ידי העמדת צאצאים מאשתו. יש מפרשים שמקיימים "הקמת שם" על ידי קריאת שם הנולד אחר שמו של המת, ויש סוברים שיש לכנותו בתור בנו של האח המת ולא בנו של האח החי. לפי הכתוב "לא תהיה אשת המת החוצה" יש מנמקים כי המבטל הקמת שם לאחיו המת גם עובר על לאו. ייבום הוא המקרה היחיד בו מתירה התורה לגבר לקיים יחסי מין עם אשת אחיו. דוגמא לקיום המצווה בתנך:

במגילת רות⁸ מופע סיפור הייבום: **"וְגַם אֶת רוּת הַמַּאֲבִיָּה אֲשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה, לְהִקֵּם שֵׁם הַמֵּת עַל נַחְלָתוֹ, וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר מְקוֹמוֹ, עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם.**" אולם, בעז, ה'יבם', לא היה יבם במובן ההלכתי של המילה - אחי הבעל המת - אלא קרוב משפחה רחוק. מהמגילה ניתן ללמוד שהנוהג באותה תקופה, היה במקרה שהייתה נותרת אלמנה ללא אחי בעל, קרובי המשפחה לפי רמת קרבתם היו צריכים לייבם אותה. עוד מעניין כי פעולה זו של ייבום אשת המת נקראה "גאולה", והאדם שביצע את הדבר נקרא "גואל" [בדומה לגואל דם]

האם מצוות הייבום תקפה גם לזמננו?

בתקנות הרבנות הראשית לישראל משנת תש"י ("חרם ירושלים"), נאסר לייבם בארץ ישראל, ללא קשר למוצא היבם, אלא רק במקרים מיוחדים. הטעם היה ש"בזמננו ברור הדבר שרוב יבמים אינם מכוונים לשם מצווה, ומשום דרכי שלום ואחדות במדינת ישראל, שלא תהיה התורה כשתי תורות". שנה לאחר מכן, יצא הרב עובדיה

⁷ ספר דברים-פרק כ"ה פס"ה'

⁸ מגילת רות-פרק ד' פס"י'

יוסף נגד התקנה, וקבע בפסק דין שגם בזמן הזה מצוות הייבום קודמת לחליצה עבור הספרדים, וכי להחלטות הרבנות הראשית לישראל אין סמכות לאסור את מצוות הייבום, ולכן אין להחלטה זו תוקף.

פרק שלישי-החוק הישראלי-

א. חקיקה

האיסור על ריבוי נשים נובע מחוק העונשין תשל"ז-1977. להלן הסעיפים

הרלוונטיים:

סימן ח': ריבוי נישואין

175- הגדרות

"נישואין"- לרבות קידושין.

176- ריבוי נישואין

"נשוי הנושא אישה אחרת, ונשואה הנישאת לאיש אחר, דינם – מאסר חמש שנים".

סעיף החוק הנ"ל, קובע כי, גבר נשוי, אינו יכול לשאת אישה אחרת מלבד אשתו.

והעניין זהה גם לגבי אישה נשואה כך שאישה נשואה לא תוכל להתחתן עם גבר

מלבד בעלה מכיוון שהחוק אוסר זאת וגם הדת.

177- חזקת נישואין

" מי שהיה נשוי הוא בחזקת נשוי, לעניין סעיף 176, כל עוד לא הוכיח שנישואין

הקודמים בוטלו או הופקעו, בין על-ידי מות בן-הזוג ובין על פי פסק-דין סופי של בית-

המשפט או של בית-הדין המוסמך או על פי דין התורה בדרך שאישר בית-הדין

המוסמך, ואין רואים אותו כפנוי אלא משעת המוות או משעה שניתן פסק-הדין או

האישור כאמור."

181- התרת קשר נישואין על כורחה של האישה.

"התיר איש את קשר הנישואין על כורחה של האישה, באין בשעת התרת הקשר פסק

דין סופי של בית המשפט או של בית הדין המוסמך המחייב את האישה להתרה זו,

דינו - מאסר חמש שנים."

-תוקפם של נישואין.

178- לעניין סעיף 176, אין נפקא מינה–

(1) אם תקפם של הנישואין הקודמים הוא לפי דין המדינה שבה נערכו או לפי דין דתי

שעל פיו נערכו;

(2) אם הנישואין החדשים תקפים או בטלים;

(3) אם הנישואין החדשים נערכו מחוץ לישראל, ובלבד שבשעת הנישואין היה הנושא

אזרח ישראלי או תושב ישראל.

האפליה בין גברים לנשים-⁹

כיום, קיימת אפליה בין נשים לגברים ביחס לעברית הביגמיה בהיבט ההלכתי בלבד.

אישה לא יכולה להיות נשואה לשני גברים משום שאישה נשואה לא יכולה להינשא

לגבר אחר עד שלא תקבל גט מבעלה. לעומת זאת, גבר שרוצה להינשא לאישה

אחרת בעת שהוא נשוי עדיין לאשתו החוקית יכול לקבל במצבים חריגים היתר

המכונה "היתר מאה רבנים", שיאפשר לו להתחתן עם אישה אחרת מבלי שהדבר

ייחשב כביגמיה. אם למשל נקבע בבית הדין כי סירוב האישה הראשונה להסדיר גט

נובע מטעמי נקמנות יכול בית הדין הרבני להתיר לבעל לשאת אישה נוספת אחרת

⁹ מאמרו של עורך הדין בועז קראוס מרצה בדיני משפחה ירושה ועזבון בפורומים שונים, לרבות בלשכת עורכי הדין בישראל, במכון למחקרי משפט וכלכלה, במכללה למשפטים ברמת גן ובמסגרת לימודי המשך באוניברסיטת תל-אביב.

וזאת בכפוף לכך שיחתמו על ההסכמה הרבנים הראשיים וכן מאה רבנים נוספים-
זאת כדי להקשות על ביצוע הדבר, שהרי ההלכה היהודית אינה מעוניינת לעודד
נישואים לשתי נשים. כך הדבר גם כשקיים מכשול אובייקטיבי לגרש את בני הזוג,
למשל כאשר האישה שוכבת בתרדמה תקופה ארוכה ואינה מסוגלת אובייקטיבית
לקבל את הגט מבעלה. במקרה כזה בית הדין יכול להתיר לבעל להינשא לאישה
נוספת באמצעות היתר זה.

ב.פסיקה

תמש (י-ם) מס': 26680/05 מוחמד ח'לאילה נגד אשרף שריף

לטענת התובעת, בעודה נשואה לנתבע, נשא הוא לאישה את גרושתו, ללא ידיעתה
וללא הסכמתה, ומנישואין אלה אף נולד לו ולאשתו השנייה ילד. מעבר לכך טענה, כי
לאחר נישואיו השניים נטל את את רכושה והעביר אותו לשימושה של אשתו השנייה
עמה התגורר בדירה אחרת, והיא נאלצה לרכוש ריהוט חדש בעזרת הוריה, ובעזרת
סכום זניח בו נשא הנתבע. לשיטתה, נישואיו השניים של הנתבע בעודו נשוי לה, גרמו
לה לעגמת נפש, צער, כאב וסבל והפחתת הסיכויים לחיים משותפים בעתיד. הנתבע,
אשר תחילה הכחיש כי נישא בשנית בעודו נשוי לתובעת, הודה לבסוף בחקירתו, כי
כך הם פני הדברים. בסיכומיו טוען, כי הסיבה לכך שנישא בשנית לגרושתו- שהינה
אמן של חמשת בנותיו, היתה לאור עזיבת התובעת את הבית, והעובדה, כי נותר הוא
לבדו לטפל בחמשת בנותיו מנישואיו הראשונים בעודו עובד במשרה מלאה. לצורך
ההחלטה השופט מנחם השתמש בפסק הדין ע"פ מס' 392/80: **מדינת ישראל נגד
אברהם שמואל הלוי וקבע** שהנתבע חייב לפצותה בגין גירושה בעל כורחה ובגין
נישואיו לאשה נוספת בעודו נשוי לה. בנוסף השופט קבע כי עבירת ריבוי הנישואין
חותרת תחת יסודות הסדר הציבורי התקין בחברה נאורה, וככזו יש להתייחס אליה

בחומרה ולעוקרה מן השורש, שהרי "מוסד הנישואין המונוגמיים הוא מיסודות המשטר החברתי שלנו"

ע"פ מס' 392/80: מדינת ישראל נגד אברהם שמואל הלוי

המשיב הורשע בעבירה של ריבוי נישואין, עבירה על סעיף 176 לחוק העונשין התשל"ז בכך שהיה נשוי לאשתו הראשונה, וכשזו לקתה בכושר ראייתה, הוא נשא את גיסתו שהתאלמנה לאישה ומאז הוא חי איתה. הוא טוען שבקידושין אלה קיים מצוות ייבום. כמו כן, טען שבנו גירש אותו מביתו. אחרי הרשעת המשיב על-פי הודאתו שמע השופט המלומד עדים על הסיבות שבגללן נטש המשיב את אשת נעוריו. לשופט שמורה כמובן כמו לכל אדם הזכות לדעה משלו על בעיה חברתית, כגון ריבוי נשים, ועל יעילות האמצעים שנועדו להילחם בתופעה זו.

בית המשפט העליון קבע כי מוסד הנישואין המונוגמיים הוא מיסודות המשטר החברתי שלנו, ובתור שכזה הוא מוגן גם בסנקציות של החוק הפלילי, כולל מאסר עד חמש שנים. **אין בנסיבות המקרה הזה שום דבר, שיצדיק הקלה מיוחדת עם המשיב.** הוא עשה דין לעצמו, במקום ללכת בדרכים שהחוק מתווה לאדם נשוי הטוען שיש להתיר את קשר הנישואין, שבו הוא קשור עם אשתו אם ילדיו. השופטים בפסק הדין קבעו כי יש לדון את המשיב לעונש מאסר וקנס בנוסף.

ע"פ (י-ם) 2066/08 מחמוד בידון נגד מדינת ישראל

המערער נשא אישה שנייה על אשתו הראשונה, המרצה עונש מאסר עולם לאחר שהורשעה בעבירה של רצח ביתם המשותפת. בית המשפט הרשיע את המערער לפי סעיף 176 לחוק העונשין, התשל"ז – 1977 (להלן: "חוק העונשין"). המערער מטפל בשתי בנותיו הקטינות ומנסה לשקם את משפחתו, ולכן ביקש הקלה בעונשו. הערעור נדחה.

נימוק נוסף לחוק זה הוא מטרת ההרתעה, כפי שניתן לראות בפסק הדין להלן:

ע"פ 737\77: זיו כהן נגד מדינת ישראל

המערער, בהיותו נשוי לאשה, התחתן שנית ב"נישואי מקסיקו" מבלי שיתגרש לפני כן מאשתו הראשונה. הנישואין הללו נערכו על-ידי כך, שהמערער ייפה את כוחו של עורך-דין בן-מנשה להשיאו למתלוננת צפורה כהן בנישואין אזרחיים על-ידי מסמכים במדינת מקסיקו. בהתאם לכך העביר עורך-הדין בן-מנשה את הייפוי-כוח של המערער ושל המתלוננת למקסיקו, ולאחר שנערכו שם הנישואין, קיבל עורך-הדין בן-מנשה תעודת נישואין רשמית ממדינת מקסיקו המאשרת את נישואיו של המערער, ואת התעודה הזו העביר לרשותו. מאשתו הראשונה לא התגרש והכיר אישה אחרת שהיא המתלוננת ולאחר מגורים משותפים הם פנו לעורך-הדין בן-מנשה ששיאם בנישואי מקסיקו. השופטת המלומדת קובעת, כי כנראה הדבר נעשה בנישואי מקסיקו, מאחר והמערער הוא כהן והמתלוננת גרושה, ולא היו סיכויים שיוכלו להתחתן כדת וכדין ברבנות. המתלוננת ועורך הדין לא ידעו כי הוא נשוי וזה נודע לה זמן קצר לאחר שנפרדה ממנו. מפי אשתו הראשונה. בינתיים עזב הנאשם את המתלוננת, והכיר אישה שלישית וזו הרתה לו. בית המשפט התייחס למטרת ההרתעה כדי להצדיק את הרשעתו של המערער.

השוואה

בתקופת המנדט וקום המדינה, היה ניסיון לאחד בין המסורות האשכנזית והספרדית, בהשפעת הרבנים הראשיים - הרב הרצוג והרב עוזיאל. החוק הפלילי באותה עת קבע את הביגמיה אצל יהודים כעבירה פלילית. עם זאת, היה בצדו סייג שקבע כי נישואי כפל מותרים במקום שבו בית דין רבני יתיר לאיש לשאת אישה אחרת ושני הרבנים הראשים יאשרו את פסק הדין. הוראת חוק זו נתקבלה בעקבות לחצו

המתמשך של הרב הרצוג.¹⁰ בכינוס הרבנות הראשית שנערך בשנות ה-50 תוקנו תקנות שונות העוסקות בדיני האישות בישראל, הנקראות **חרם ירושלים**, תכליתן של התקנות הייתה להביא לאחידותו של הדין האישי בישראל. בין השאר נקבע בהן לעניין ריבוי נשים:

אסור לאיש ולאשה מישראל לארס או להתארס עם אישה שניה על אשתו הראשונה אם לא בהיתר נישואין מאושר בחתימת הרבנים הראשים בישראל.¹¹

תקנה זו השתלבה עם הוראת החוק הפלילי הנזכרת. הוראת איסור הביגמיה נשמרה בלשונה והשתלבה בחוק הישראלי, עם תיקונו של חוק העונשין, התשל"ז-1977 (סעיף 179 לחוק) כאמור בפרק המשפט הישראלי. כאשר ברבות השנים נוספו לו שני תיקונים חשובים - האחד ביטל את הצורך באישור שני הרבנים הראשים להיתר הנישואין והסתפק באישור נשיא בית הדין הרבני הגדול, והאחר הינו קביעת בג"ץ ולפיה האישור הנזכר הינו פעולה מנהלית הכפופה לביקורת בג"ץ בכל הקשור למידת סבירותו.¹²

השפעת חרם ירושלים והוראות הדין הפלילי על פסיקת בתי הדין הרבניים

אם ניתן היה לסבור כי ההוראות החד משמעיות, הן של הדין הפלילי והן של תקנות הרבנות הראשית, יביאו לפסיקה אחידה של בתי הדין הרבניים האוסרת ריבוי נשים זולת במקרים נדירים וקשים, הרי שבחינה מדוקדקת של פסיקות בית הדין מלמדת כי לא כל הדיינים קיבלו עליהם את חרם ירושלים ככתבו וכלשונו. להלן נביא מספר דוגמאות לדבר:

¹⁰ ע"ר, 1937, תוספת א', עמ' 1-2

¹¹ ב' שרשבסקי, דיני משפחה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 452.

¹² בג"ץ 301/68 מרים שטרייט נ' הרב הראשי לישראל ואח', פד"י יח 635, בעמ' 641

דוגמא מס' 1: הרב עובדיה יוסף מבקש מהדיינים בבתי הדין הרבניים לתת היתרים לשאת אישה שנייה כאשר הראשונה לא מצליחה להרות, וכך כתב:¹³

"וראיתי לכמה רבנים בבתי הדין בישראל שאינם נותנים היתר נישואין אפי' למי שנשתטית אשתו, או שחלתה חולי שאינה יכולה לשמש את ביתה, עד שיקבלו חוות דעת מהרופאים שאין תרופה למכתה. ובאמת שאין הדין כן, שאפילו לאשכנזים שקבלו חרם רגמ"ה, כל ששה עמה שנה או יותר בטיפול ברפואות ואשפוז בבית חולים, וטוען שקשה לו לסבול בלי אשה יותר, יכולים להתיר לו לישא אשה אחרת".

דוגמא מס' 2: בשנות השבעים, הגיעה הסוגיה הנדונה לכדי עימות חזיתי בין שני הרבנים הראשיים, הרב עובדיה יוסף והרב שלמה גורן. החוק הפלילי דרש את הסכמת שני הרבנים הראשיים בישראל להתרת הנישואים השניים. הרב גורן הטיל את זכות הוטו שלו על העניין הנדון בטענה כי מצוות פריה ורבייה אינה עילה להתרת חרם דרבינו גרשום, וזאת בעוד שהרב עובדיה פסק ההיפך. הבעל עתר לבית המשפט העליון,¹⁴ וביקש שבג"צ יורה לרב גורן ליתן טעם מדוע הוא מסרב להתיר נישואי המבקש. לדעת העותר, סירוב הרב גורן להתיר את נישואיו הורתו הייתה ב"יחסים האישיים השוררים בין שני הרבנים הראשיים". בית המשפט דחה את תביעת העותר והבהיר שבניגוד לטענת העותר, עמדת הרב גורן לא נבעה מריב והתגוששות סתמית בין הרבנים הראשיים אלא נומקה כראוי.

¹³ שו"ת יביע אומר, חלק ז, אבן העזר, סימן ב, סעיף ד.
¹⁴ בג"ץ 160/75 מכלוף ביטון נ' הרב הראשי לישראל הרב שלמה גורן, פ"ד ל(1) 309. וראה בעניין זה באריכות א' וסטרייך, "שיפוט ומשפט במשנת הרב חיים דוד הלוי" (לעיל, הערה 11), בעמ' 147-150.

דוגמא מס' 3: בשנת 1980, מצא עצמו הרב עובדיה יוסף חופשי להתיר נישואי איש לאישה שנייה על פי תפיסתו. באותה שנה תוקנה הוראת סעיף 179 לחוק העונשין, התשל"ז-1979, ונקבע בה שלצורך הגנה מעבירת הביגמיה די בחתימתו ואישורו של נשיא בית הדין הרבני הגדול לערעורים, ללא צורך באישורם של שני הרבנים הראשיים. הרב עובדיה יוסף יכול היה, אפוא, לפעול מבלי להיזקק להסכמת עמיתו הרב גורן.

האם המשפט הישראלי הושפע מהמשפט העברי?

בפסק הדין הנזכר לעיל,¹⁵ בפרק המשפט הישראלי, השופט לנדוי מנמק את פסיקתו בעזרת נימוקים הישראלי בלבד וכלל אינו מושפע מנימוקי המשפט העברי. הוא משתמש בנימוקים של יכולת הרתעה וחשש מאנדרלמוסיה בכל הנוגע למוסד הנישואין בישראל:

" מוסד הנישואין המונוגמיים הוא מיסודות המשטר החברתי שלנו, ובתור שכזה הוא מוגן גם בסנקציות של החוק הפלילי, כולל מאסר עד חמש שנים. ואשר לערך המרתיע של עונשי מאסר, כפי שהוטלו ואושרו בעבר, הרי לא רק בנאשם העומד לדין המדובר, אלא בעיקר בצורך להרתיע אחרים, שלא יעשו כמוהו, פן תיווצר אנדרלמוסיה בכל הנוגע למוסד הנישואין במדינה."

באופן דומה, בפסק הדין השני,¹⁶ השופט עציוני כלל לא נעזר במשפט העברי ומנמק את פסיקתו באמצעות נימוקים מהמשפט הישראלי בלבד. הוא קובע כי יש להגן על הערכים החברתיים שיש בהגנה על האשה הראשונה. הוא מתייחס לצורך להתייחס בחומרה לעבירת ריבוי הנישואין וזאת משום שהיא חותרת תחת יסודות הסדר הציבורי התקין בחברה נאורה.

¹⁵ ע"פ מס' 392/80: מדינת ישראל נגד אברהם שמואל הלוי, שופטים: לנדוי, בן פורת, טירקל.
¹⁶ ע"פ 737\77: זיו כהן נגד מדינת ישראל. שופטים: לנדוי, ויתקון, עציוני.

סיכום

במדינת ישראל קיים חוק איסור ביגמיה האוסר עריכת טקס נישואים עם בן זוג נוסף. האיסור מתייחס רק לעריכת טקס נישואים נוסף, אבל לא מונע מגבר או אישה לחיות עם זוג נוסף. במציאות חיינו קיימים מקרים בהם בת הזוג של הבעל היא עקרה או השתגעה, ובשני המקרים אין הבעל יכול לגרשה כדי לשאת אישה אחרת ולהביא ילדים לעולם. יתר על כן, גם אם האישה שפויה בדעתה, ע"פ תקנת רבנו גרשום אסור לבעל לגרש את אשתו בניגוד לרצונה. מכאן, שאישה בכל מצב לא יכולה להינשא לגבר אחר ללא גט או מותו של הבעל, והבעל אינו יכול להינשא לאישה נוספת רק בתנאים מסוימים. ע"פ חוק איסור הביגמיה ותקנת רבנו גרשום, קיימים היתרים המאפשרים לבעל לשאת אישה נוספת על אשתו. התנאים הם אלה: על הבעל להפקיד גט לאשתו הראשונה בבית דין. אם האישה לא בהכרה או לא שפויה על בית דין למנות אפוטרופוס שידאג לאינטרסים שלה. ההיתר יינתן רק אם יש סיבה רצינית ואמיתית כגון: עקרות של האישה, אי שפיות וחוסר הכרה של האישה. למרות שהחוק מחייב את כל אזרחי ישראל, גבר שנושא אישה נוספת, נישואי אסורים אך תקפים בדיעבד. כמו כן קיימת התנגדות רבה מצד הרבנים הספרדיים (הרב עובדיה יוסף) הטוענים שאין זה ממנהג הספרדים, ואצל הספרדים קיים מנהג אחר, לכתוב בכתובה שהבעל מתחייב לו לשאת אישה נוספת. לסיכום, קיימת הפליה בחוק בין גברים לנשים, נשים שלא מעוניינות להישאר נשואות בלעדיתן מסיבות טובות ונכונות לא יכולות להשתחרר מהם ללא רצונן, ולא קיימת עבורן האפשרות לקבל היתר לשאת גבר נוסף.

ביבליוגרפיה

משפט ישראלי:

חקיקה-, חוק העונשין, תשל"ז-1977 סעיפים: 176,177,178,181

פסיקה- ע"פ מס' 392/80: מדינת ישראל נגד אברהם שמואל הלוי, ע"פ 737\77: זיו

כהן נגד מדינת ישראל, תמש (י-ם) מס: 26680/05 מוחמד ח'לאילה נגד אשרף שריף,

ע"פ 2066/08 מחמוד בידון נגד מדינת ישראל.

ספרות- ב' שרשבסקי, דיני משפחה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 452,

בג"ץ 301/68 מרים שטרייט נ' הרב הראשי לישראל ואח',

פד"י יח 635, בעמ' 641, מאמרו של עו"ד בועז קראוס.

משפט עברי:

מקורות עבריים - ספר בראשית - פרק א פסוק כ"ג, בפרק ט"ז פס א-ג, פרק כ"ט פסוקים ל – לג.

ספר דברים - ס-פרק כ"ה פס" ה'

מגילת רות-פרק ד' פס" י'

ספר מלכים - מלכים א' פרק י' פסוקים א' – י'

ספר שמואל - ספר שמואל פסוקים א-ח ,

שמואל ב' פרק כ' פסוק ג'

משנה - מסכת סנהדרין פרק ב'

ספרות מחקר - מסכת יבמות ס"ה, נ"ט

שו"ת חתם סופר, אבן העזר א, סימן א

דרכי משה (אה"ע א)

שו"ת אבני נזר (אבן העזר א, סימן ב)